

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Anu Vijar
LASTEAIÄÕPETAJA JA TUGISPETSIALISTI KOOSÕPETAMISE KOGEMUSED
KAASAVA HARIDUSE RAKENDAMISEL
Bakalaureusetöö

Juhendaja: koolitaja ja pereterapeut Lii Kaudne (MA)

Tartu 2024

Kokkuvõte

Lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamise kogemused rühmas kaasava hariduse rakendamisel

Kaasava hariduse edukal rakendamisel on oluline õpetajate ning tugispetsialistide tõhus koostöö, mille käigus seatakse ühised eesmärgid lapse arengu toetamiseks.

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada lasteaiaõpetajate ja tugispetsialistide koosõpetamise kogemus kaasava hariduse rakendamisel rühmaruumis. Kvalitatiivse uuringu käigus analüüsiti induktiivse sisuanalüüsi meetodil, kuidas lasteaiaõpetajate ja tugispetsialistide koosõpetamine toetab kaasava hariduse rakendamist ning milliseid esile tulevaid takistusi koosõpetamise käigus ületatakse. Tulemused näitasid, et koosõpetamisel on toetav roll kaasava hariduse rakendamisel, sest võimaldab tõhusamalt kaasata kõiki lapsi ning keskenduda lapse arengu toetamisele, pakkudes samuti õpetajale vajaminevat tuge. Peamised takistused koosõpetamisel olid osalejate arvates täiskasvanute omavahelised suhted, ajapuudus ja keerukus lapse tegeliku võimekuse hindamisel. Lahendustena nähti tegevuste ühist eesmärgistamist, head kommunikatsiooni ja hinnangutevaba suhtlemist

Märksõnad: kaasav haridus, koosõpetamine, tugispetsialist, koolieelne lasteasutus

Abstract

Kindergarten teachers and support specialists co-teaching experiences in the implementation of inclusive education in the kindergarten group.

In the successful implementation of inclusive education, where common goals are set, cooperation between teachers and support specialists plays an essential role. The aim of the bachelor's thesis is to find out about the co-teaching experience of teachers and support specialists in implementation of inclusive education in the group room. During the qualitative study, it was analyzed using the inductive content analysis method, how co-teaching between kindergarten teachers and support specialists supports the implementation of inclusive education and which emerging obstacles are overcome during co-teaching. The results revealed that co-teaching has a supportive role in developing inclusive education as it enables the involvement of all children and focuses on supporting the development of the child, also providing necessary support to the teacher. The study revealed obstacles to which solutions are found during professional communication and cooperation between adults.

Keywords: inclusive education, co-teaching, support specialist, preschool institution

Sisukord

Sissejuhatus	4
Teoreetiline ülevaade	5
Kaasava hariduse tähendus ja eesmärk	5
Lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine kaasavas rühmaruumis	6
<i>Koosõpetamise eelised rühmas kaasava hariduse toetamisel</i>	7
<i>Koosõpetamist takistavad tegurid</i>	8
Metoodika.....	9
Valim.....	9
Andmekogumine.....	10
Andmeanalüüs.....	11
Tulemused.....	12
Kaasavat haridust toetavad tegurid lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamisel.....	12
Koosõpetamist takistavad tegurid kaasavas rühmaruumis.....	14
Koosõpetamist takistavate tegurite ületamine kaasava hariduse rakendamisel	16
Arutelu	16
Tänu sõnad.....	20
Autorsuse kinnitus	20
Kasutatud kirjandus	21
Lisad	24
Lisa 1. Intervjuu kava	

Sissejuhatus

Kaasava hariduse eesmärk on tagada kõikidele lastele võrdsed hariduslikud õigused (Arcidiacono & Baucal, 2020; Nelis & Pedaste, 2020) ning õpetada kõiki lapsi koos, ühes keskkonnas, sest see annab võrdse võimaluse olla ühiskonna aktiivne ja täieõiguslik liige (Arcidiacono & Baucal, 2020). Seega peavad õpetajad olema valmis erinevate laste õpetamiseks ning looma sobiliku keskkonna, mis võimaldab toetada iga lapse arengut (Arcidiacono & Baucal, 2020; Cologon, 2014).

Alushariduse ja lapsehoiu uuringus (Lang, *et al.*, 2021) tuuakse välja, et erivajadustega laste osakaal lasteaedades kasvab ning see muutus on kaasava rühmaruumi muutnud igapäevaseks. Seetõttu on oluline muuta spetsialistide hoiakuid ning rakendada lähenemisviise, mis kaasamist tõhusamalt toetavad (Bešić *et al.*, 2017). Rühmades on järjest enam erinevate vajadustega lapsi, kes vajavad lisatuge, et nad oleksid piisavalt tegevustesse kaasatud (Häidkind & Oras, 2016). Kvaliteetse õppeprotsessi tagavad õpetajate hoiakud ja teadmised, mis eeldab õpetajatelt vastavaid oskusi, haridusasutuse vastavat töökorraldust ning tõhusat meeskonnatööd (Häidkind & Oras, 2016; Nelis & Pedaste, 2020). Kvaliteetse kaasava hariduse edukas rakendamine on suureks väljakutseks nii õpetajatele, kui ka haridusasutustele tervikuna (Nelis & Pedaste, 2020).

Kaasava hariduse edukaks rakendamiseks vajavad õpetajad tugispetsialistide tõhusamat toetust (Räis, *et al.*, 2016). Erinevad uuringud (Bešić *et al.*, 2016; Häidkind *et al.*, 2022) näitavad, et õpetajad tunnevad suuremat vajadust koostöö järele tugispetsialistidega, et tagada kvaliteetset ja kõiki lapsi kaasavat õpikeskkonda. Üheks tõhusaks lähenemisviisiks kaasava hariduse rakendamisel on Cook ja Friend (1995) välja toodud õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine (*co-teaching*). Koosõpetamist võib pidada kaasava hariduse edu aluseks (Bešić *et al.*, 2017), sest kaks spetsialisti ühendavad oma teadmised ja oskused ning loovad mitmekesise õpikeskkonna, kus on võimalik arvestada iga õppija vajadustega (Friend, 2008).

Kaasava hariduse rakendamine toob endaga kaasa lisatuge vajavate laste arv kasvu rühmas, mistõttu on vajalik rakendada uusi ja toetavaid lähenemisviise, mis loovad rühmas nii lastele kui täiskasvanutele toetava keskkonna. Eestis ei ole koosõpetamise praktika laialt levinud ning seetõttu on oluline uurida, mil viisil võimaldab kahe spetsialisti koosõpetamine rühmas toetada kaasava hariduse rakendamist. Sellest tulenevalt püstitatakse töös uurimisprobleem: kuidas korraldada tõhus, kõiki lapsi ja õpetajat toetav õppeprotsess rühmas, kus on erinevate vajadustega lapsed.

Teoreetiline ülevaade

Kaasava hariduse tähendus ja eesmärk

Kaasava hariduse mõiste võeti kasutusele 1994. a Salamanca deklaratsioonis. Lepinguga ühines 92 riiki, kes otsustasid järgida hariduses kaasava hariduse põhiprintsiipe (Euroopa Eripedagoogika..., 2009). Euroopa riigid tunnustavad kaasava hariduse põhimõtteid, mille eesmärk on võimaldada kõikidele õppijatele juurdepääs kvaliteetsele haridusele ning võimalus realiseerida õppija potentsiaali tuginedes tema tugevatele külgedele (Euroopa Eripedagoogika..., 2009; Haug, 2017). Eestis, hetkel kehtivas Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) ja Koolieelse lasteasutuse seaduses (1999) pole kaasava hariduse mõistet välja toodud. Dokumentides on selgitatud erivajadusega lapse mõistet ning erivajadusega lapse toetamise põhimõtteid.

Kaasava hariduse raames on oluline, et õpetajad oleksid valmis erinevate laste õpetamiseks (Arcidiacono & Baucal, 2020), sest igal lapsel on õigus õppida kodulähedases haridusasutuses koos eakaaslastega (Räis *et al.*, 2016). Kaasava haridus on protsess, mis ei puuduta vaid hariduslike erivajadustega lapsi, vaid kaasamine puudutab kõiki õppijaid (Euroopa Eripedagoogika..., 2009). Nelis ja Pedaste (2020) toovad välja kaasava hariduse kui lähenemisviisi, kus iga laps tajub kuuluvustunnet sotsiaalses võrgustikus, on protsessis aktiivne osaleja ning lapse arengu toetamisel arvestatakse tema võimetega. Olenevalt õppijate sihtrühmast eristatakse kaasavas hariduses kitsast ja laia määratlust. Kitsas mõiste on suunatud ainult erivajadustega laste kaasamisele kodulähedases haridusasutuses. Laia määratluse puhul peetakse silmas kõiki lapsi, kes võivad haridusest kõrvale jääda (Haug, 2017).

Kaasava hariduse eesmärk on tagada kõigi laste igakülgne areng (Häidkind & Oras, 2016), pakkudes rikkalikke ja arengut toetavaid õpikeskkondi (Zabeli & Gjelaj, 2020). Lapse arengu seisukohalt on väga oluline, et laps saaks suhelda oma eakaaslastega juba koolieelses eas, sest sotsiaalne suhtlemine ja hea haridus on väga oluline kõigile, eriti erivajadustega lastele ning kaasavas keskkonnas õppimine mõjub positiivselt erivajadustega laste akadeemilisele, intellektuaalsele ja emotsionaalsele arengule (Zabeli & Gjelaj, 2020). Kaasava hariduse rakendamine aitab ka tavapäraselt arenenud lastel mõista juba varakult inimeste erinevusi ning kujundada neis positiivset hoiakut erivajadustega inimeste suhtes (Nelis & Pedaste, 2020; Zabeli & Gjelaj, 2020).

Kaasava hariduse rakendamine on puudulik kogu maailmas (Zabeli & Gjelaj, 2020). Uuringutes (Haug, 2017; Nelis & Pedaste, 2020; Zabeli & Gjelaj, 2020) selgub, et kaasavat

haridust mõistetakse erinevalt ning puudub selge ja üheselt mõistetav arusaam. Kaasava hariduse tõhusa rakendamise eelduseks on ühiste arusaamade kujundamine kaasava hariduse tähendusest (Kivirand *et al.*, 2020; Nelis & Pedaste, 2020). Eesti hariduskorraldus juhindub samuti kaasava hariduse põhimõtetest (Haridus- ja Teadusministeerium, 2022). Eesti Haridusvaldkonna arengukavas 2021-2035 on välja toodud, et hetkel olemasolevad kaasava hariduse tugisüsteemid pole Eestis piisavalt tõhusad. Aastaks 2035 tuleb luua kvaliteetset haridust pakkuv, kaasav ja kestlik õppeasutuste võrk ning selleks on vaja tõsta lasteaiapidajate võimekust ning parandada tugiteenuste kättesaadavust (Haridusvaldkonna arengukava..., s.a.).

Kaasava hariduse eesmärk on kõiki lapsi lasteaias aktiivselt ja teadlikult kaasata, nii hariduslikult kui ka sotsiaalselt, et iga laps saaks võimaluse õppeprotsessis osaleda. Juba koolieelses eas on oluline tagada laste maksimaalne võimetekohane areng, mis arvestab iga lapse arengupotentsiaali ning on aluseks lapse edasisele haridusteele.

Lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine kaasavas rühmaruumis

Õpetajatel lasub põhiline vastutus tagada, et kõik rühmas olevad lapse oleksid kaasatud. Kaasavas rühmaruumis on oluline, et õpetajad oleksid piisavalt ettevalmistatud kaasava hariduse rakendamiseks, kuid vaatamata sellele tunnevad nad sageli suuremat vajadust tugispetsialistide toetuse järele (Bešić *et al.*, 2017; Häidkind *et al.*, 2022). Üheks tõhusaks lähenemisviisiks kaasava hariduse rakendamisel tuuakse uuringutes (Cook & Friend, 1995; Jortveit & Kovac, 2022) välja **koosõpetamist** (*co-teaching*) kahe spetsialisti vahel. Koosõpetamist on määratletud erinevalt, kuid kõige tõhusamaks viisiks peetakse õpetaja ja tugispetsialisti vahelist (logopeed, eripedagoog, sotsiaalpedagoog) koosõpetamist rühmas (Friend, 2008). Koosõpetamise eesmärgiks on võimaldada kõikidele lastele juurdepääs üldisele õppekavale ning pakkuda lastele vajalikku tuge rühmas (Cook & Friend, 1995). Käesolevas töös käsitletaksegi **õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamist** kaasavas rühmaruumis.

Õpetaja ja tugispetsialisti omavaheline koostöö nõuab avatud ja professionaalset suhtlemist, jagatud eesmärke ja vastutust ning oskuslikku planeerimist lapse arengu toetamisel (Friend, 2008; Jortveit & Kovac, 2022), kus tugispetsialist täiendab oma teadmiste ja oskustega õpetajat ning muudab õpikeskkonna mitmekesisemaks (Friend, 2008). Koosõpetamine eeldab spetsialistide head professionaalset ettevalmistust, üksteise usaldamist, ühist aega tegevuse planeerimiseks ning tõhusat asutusesisest meeskonnatööd (Bešić *et al.*, 2017; Friend, 2008). Head koostööd iseloomustab vastastikune tunnustamine ja paindlikkus

ning kogu õppeprotsessi planeerimisest elluviimise ja hindamiseni on tugispetsialisti ja õpetaja ühine eesmärk (Jortveit & Kovač, 2022). Tõhusal meeskonnatöö toimimisel saavutatakse märkimisväärselt positiivne tulemus laste õpitulemustes ning laste sotsiaalsed oskused paranevad (Bešić *et al.*, 2017).

Koosõpetamine on üks lähenemisviis, kus nii õpetajal kui ka lapsel on kaasavas rühmaruumis suurem toetus ning seetõttu annab õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine võimaluse pühenduda laste arengu toetamisele ning muuta õpetamist mitmekesisemaks.

Koosõpetamise eelised rühmas kaasava hariduse toetamisel

Õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamisel lähtutakse õppekavast, rakendades lisaks individuaalse ja diferentseeritud õpetamise meetodeid (Bešić *et al.*, 2017; Cook & Friend, 1995). Koosõpetamisel rühmaõpetaja keskendub õppekava täitmisele, jälgib sobilikku õpetamise tempot, juhib oskuslikult rühma ja mõistab õpilaste õppimis- ja käitumismustreid. Tugispetsialist on rühmas lisaressurss, toetades õppeprotsessi erinevate strateegiatega, muudab ja kohandab vahendeid õppimise hõlbustamiseks. Tugispetsialistil on rohkem teadmisi ja oskusi, et mõista õppija individuaalseid vajadusi, mis on seotud lapse õpioskustega, käitumise ja perekonnaga ning toetab õpetajat vajalike dokumentide koostamisel (Friend, 2008).

Koosõpetamine annab võimaluse kasutada mitmekesiseid õpetamismeetodeid, mida õpetaja üksi ei suuda rakendada. Sellest tulenevalt suureneb õpilaste edu võimalus (Cook & Friend, 1995). Õpetaja ja tugispetsialisti omavaheline sujuv rollijaotus võimaldab koosõpetamise käigus täita rühmas kõikide laste õpetamise eesmärgid ning pakkuda individuaalset toetust lisatuge vajavale lapsele. Samuti on ühistegevuste käigus võimalik välja selgitada, millised lapsed vajavad suuremat lisatuge (Friend, 2008). Õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamisel on võimalik rohkem märgata laste individuaalseid vajadusi. Mõlemad spetsialistid tegutsevad laste huvide nimel ning iga laps tunneb end rühmas võrdsena, sest kõik lapsed osalevad ühistes tegevustes ning keegi ei pea tundma ebavõrdset kohtlemist (Jortveit & Kovac, 2022). Koosõpetamisel võib õpetaja ja tugispetsialisti panus varieeruda sõltuvalt toetamise vajadusest, kuid koos suudavad nad luua toetavama õpikeskkonna kui üksinda (Cook & Friend, 1995). Koosõpetamine tugispetsialistiga rikastab õpetaja praktilisi teadmisi, suurendab tema enesekindlust ning annab võimaluse õpetajal ja tugispetsialistil teineteist toetada ja täiendada (Friend, 2008).

Koosõpetamist takistavad tegurid

Koosõpetamine on lähenemisviis, mis võimaldab pakkuda kõikidele lastele kvaliteetsemat haridust, kuid siin esineb ka raskusi, mille ületamisel on koosõpetamine tulemuslik (Friend *et al.*, 2010). Koosõpetamise väljakutseteks võivad olla õpetaja ja tugispetsialisti omavahelised töösuhted, planeerimiseks vajamineva aja leidmine ning juhtkonna toetuse puudumine (Friend, 2008). Bešić jt (2017) on oma uuringus välja toonud, et koosõpetamist takistavaks teguriks võib olla samuti õpetaja harjumus individuaalselt õpetada ning nad pole ettevalmistunud koos tugispetsialistiga ühes rühmaruumis õpetama (Bešić *et al.*, 2017).

Koosõpetamisel edu saavutamine eeldab õpetaja ja tugispetsialisti omavahelist tõhusat koostööd ühiste eesmärkide saavutamiseks. Koostöös otsitakse uusi strateegiaid ja alternatiivseid lahendusi probleemidele, mida pole õnnestunud edukalt lahendada. Hea omavaheline koostöö võimaldab teineteist täiendada ja saavutada paremaid tulemusi rühmaruumis (Jortveit & Kovac, 2022). Olulisel kohal on õpetaja ja tugispetsialisti omavahel läbiräägitud rollijaotus, mis annab võimaluse mõlemal spetsialistil olla aktiivne ning üksteist täiendada (Friend, 2008).

Koosõpetamisel kõige keerukama asjaoluna on välja toodud koostöö planeerimiseks vajaliku ajaressursi leidmist (Bešić *et al.*, 2017; Cook & Friend, 1995). Õpetajad ja tugispetsialistid vajavad koostöö planeerimiseks lisaaega, et vahetada ideid, planeerida eesmärgid ning õpetamisemeetodid. Planeeritavat aega võib jagada kaheks: põhieesmärkide seadmine ja kriitiliste teemade arutamine ning igapäevased omavahelised vestlused (Friend, 2008). Tulemuslik koosõpetamine eeldab ühist planeerimist, mille käigus luuakse ühiseid väärtushinnanguid ja hoiakud ning valmistatakse ette erinevaid õpetamisviise (Friend *et al.*, 2010; Jortveit & Kovac, 2022).

Õpetaja ja tugispetsialisti vahelist koosõpetamist võib muuta keerukamaks juhtkonna ebapiisav toetus. Siinkohal on vajalik, et õpetajad ja tugispetsialistid kaasaksid ise juhtkonda arutellu ning vajadusel otsiks asjakohast tuge (Friend, 2008). Juhtkonna ülesandeks on kogu asutuse tööd sujuvalt koordineerida, tagada tegevuse jätkusuutlikkus ning lahendada tekkinud vastuolusid. Samuti on koosõpetamiseks vaja leida piisavalt spetsialiste ning võimaldada neile ühiste tegevuste planeerimisteks aega ning meeskondlikku tuge (Bešić *et al.*, 2017; Cook & Friend, 1995). Õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamisel rühmas esineb mitmeid keerukusi, kuid samas pakub uusi võimalikke lähenemisviise, mis aitavad tõhusamalt toetada kaasava hariduse rakendamist tänapäeva heterogeenses rühmaruumis.

Kaasava hariduse rakendamisel lisatuge vajavate laste arv rühmas kasvab ning uuringud (Bešić *et al.*, 2016; Häidkind *et al.*, 2022) näitavad, et õpetajad vajavad kaasava

hariduse edukal rakendamisel suuremat toetust ja tõhusamat koostööd tugispetsialistidega. Maailmapraktikas tuuakse ühe tõhusa lahendusena välja õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamist (Bešić *et al.*, 2016; Cook & Friend, 1995; Jortveit & Kovač, 2022). Autorile teadaolevalt ei ole koosõpetamise praktika Eestis laialt levinud ja koosõpetamise kogemusi Eesti lasteaedades ei ole veel uuritud, mistõttu tekitab veel küsimusi. Antud töö uurimisprobleem seisneb selles, kuidas korraldada tõhus õpikeskkond, mis toetab nii lapsi kui ka õpetajaid rühmas, kus on erinevate vajadustega lapsed.

Antud bakalaureusetöö **eesmärk** on välja selgitada lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamise kogemused kaasava hariduse rakendamisel rühmaruumis. Uurimisprobleemis ja töös püstitatud eesmärgist tulenevalt sõnastati kolm uurimisküsimust:

1. Kuidas lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine rühmas toetab kaasava hariduse rakendamist?
2. Millised on lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamist takistavad tegurid kaasavas rühmaruumis?
3. Kuidas ületavad lasteaiaõpetajad ja tugispetsialistid koosõpetamist takistavaid tegureid kaasava hariduse rakendamisel?

Metoodika

Bakalaureusetöö eesmärgist ja uurimisküsimustest lähtuvalt kasutatakse antud töös kvalitatiivset uurimisviisi, mis on suunatud inimeste kogemuste ja arusaamade mõistmisele. Antud uurimisviis võimaldab uurida ja analüüsida väikese arvu osalejatega inimeste isiklikku ja sotsiaalset kogemust (Laherand, 2008). Kvalitatiivses uuringus püütakse välja selgitada, toetudes uuringus osalejate praktilisele kogemusele, kas lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine rühmas toetab kaasava hariduse rakendamist.

Valim

Uurimuses kasutatakse sihipärast ehk eesmärgistatud valimit, kus uuritavad on valitud valimisse üldkogumist kindlate kriteeriumite põhjal (Rämmer, 2014). Valimi kriteeriumiks oli, et uuringus osalejad rakendavad praktikas õpetaja ja tugispetsialisti vahelist koosõpetamist rühmas. Töö autor võttis ühendust kahe erineva lasteaiaõpetajaga, kus talle teadaolevalt kasutatakse koosõpetamist rühmas. Kontakti loomine uuringus osalejatega toimus meili teel. Valimisse kuulus neli lasteaiaõpetajat ja kolm tugispetsialisti, kellel kõigil oli koosõpetamise kogemus

rühmas (Tabel 1). Uuringus osalesid kolm sobitusrühma õpetajat, üks liitpuudega rühma õpetaja, üks sotsiaalpedagoog ja kaks eripedagoogi.

Tabel 1. Ülevaade uuringus osalejate töökogemusest

Uuringus osaleja kood	Töökogemus	Koosõpetamis kogemus
LÕ1	8a	5,5a
LÕ2	15a	8a
LÕ3	3a	3a
LÕ4	23a	Eripedagoogi haridusega
TS1	1a	1a
TS2	7a	7a
TS3	14,5a	14,5a

Andmekogumine

Uuringu eesmärgiks on tuua välja uuritavate vahetud kogemused ning seetõttu viidi läbi valimisse kuuluvate lasteaiaõpetajate ja tugispetsialistidega poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu on paindlik ning võimaldab vastavalt olukorrale muuta küsimuste järjekorda ning küsida lisaks täpsustavaid küsimusi (Laherand, 2008). Andmete kogumiseks koostati tuginedes uuringu eesmärgile ja uurimisküsimustele intervjuukava (Lisa 1). Intervjuukava põhiküsimused avasid koosõpetamise toetavat rolli kaasava hariduse rakendamisel, koosõpetamisel esile kerkivaid raskusi ning viise nende ületamiseks. Kokkuvõtvad küsimused andsid intervjuueeritavale võimaluse lisada antud teema kohta enda hinnangu ning lisada veel vabalt oma mõtteid.

Töö usaldusvääruse suurendamiseks viidi detsembris läbi prooviintervjuu lasteasutuses töötava sotsiaalpedagoogiga, kes on praktikas kasutanud koosõpetamist põhikooli esimeses astmes. Intervjuu kestvus oli 25 minutit. Prooviintervjuu eesmärgiks oli kontrollida, kas intervjuu kavas olevate küsimustega on võimalik saada sisulisi ja uurimisküsimustega kooskõlas olevaid vastuseid ning kas küsimused on intervjuueeritavale arusaadavad. Peale prooviintervjuud tehti mõned muutused küsimuste sõnastuses ja muudeti põhiküsimuste järjekorda loogilisemaks. Küsimustikust jäeti välja üks küsimus, sest see ei andnud vastuseid uurimisküsimustele. Kuna antud töö eesmärgiks oli uurida lasteaiaõpetajate

ja tugispetsialistide koosõpetamise kogemusi rühmas, siis prooviintervjuud valimisse ei lisatud.

Andmete kogumine toimus 2024. aasta jaanuaris. Eelnevalt saadeti uuringus osalejatele tutvumiseks uuringu eesmärk ning uurimisküsimused. Intervjuud viidi läbi kahes lasteaias kohapeal, kus uuritavad olid endale tuttavas ja sundimatus keskkonnas. Intervjuu ajal ei viibinud ruumis kõrvalisi isikuid. Andmekogumisel arvestati teadustöö andmekaitse- ja töötlusnõuetega (Eesti hea..., 2017). Intervjueeritavatele kinnitati, et uuringus osalemine on vabatahtlik, uuringu käigus avaldatud isikuandmed on konfidentsiaalsed, uuringus osalemisest on võimalik igal hetkel loobuda ning küsiti luba intervjuu salvestamiseks. Intervjueeritavatele pakuti võimalust tutvuda intervjuu transkriptsioonidega ning seda võimalust kasutas kaks uuringus osalejat. Intervjuud salvestati telefoni häälsalvesti funktsiooniga. Intervjuu keskmine pikkus oli 19 minutit: kõige pikem intervjuu kestis umbes 22 minutit, kõige lühem aga 8 minutit. Ühe intervjuu alguses selgus, et õpetaja töötab liitpuudega laste rühmas ning see oli intervjueerija jaoks ootamatu, mistõttu jäi üks intervjuu põhiküsimus küsimata ning täpsustavaid küsimusi küsiti vähe. Siinkohal oleks intervjueerija pidanud täpsemalt süvenema, millise rühma õpetajad intervjuul osalevad ning mõtlema paremini läbi küsimuste fookuse.

Andmeanalüüs

Andmete analüüsimisel kasutatakse antud töös kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi. Kvalitatiivne induktiivne sisuanalüüs võimaldab keskenduda teksti tähenduslikele osadele ning võimaldab edasi anda uuringus osalejate mõtteid, arusaamu ja hoiakuid uuritava küsimuse kohta (Kalmus *et al.*, 2015).

Andmete analüüsi esimese etapina intervjuud transkribeeriti. Intervjuude transkribeerimisel kasutati TTÜ Kõnetehnoloogia avalikku kõnetuvastamise programmi (Olev & Alumäe, 2022). Helisalvestisi korduvalt üle kuulates parandati tekstis vead, vajadusel lisati kirjavahemärgid, et teksti mõte ei läheks kaduma. Uuringus osalejate nimed tähistati vastavate koodidega (LÕ1, LÕ2, LÕ3, LÕ4, TS1, TS2, TS3). Intervjueerija ja intervjueeritavate tekstiosad eraldati tähisega: intervjueerija ehk küsija K ning intervjueeritav vastava tähisega LÕ1, TS1 jne. Intervjuude transkribeerimisel ei jälgitud rangeid transkribeerimismärke, vaid peeti oluliseks teksti sisu edasi andmist. Transkribeeritud töö kogumaht oli 45 lehekülge kirjastiilis *Times New Roman* reavahega 1,5.

Transkribeerimisele järgnes intervjuude kodeerimine. Intervjuu tekst loeti korduvalt üle, et saada materjalist põhjalik ülevaade ja mõista teksti tähendust. Kodeerimise käigus

jaotatakse tekst tähenduslikeks osadeks, mille eesmärgiks on teksti põhjalikum uurimine ja sisu analüüs (Kalmus *et al.*, 2015). Andmeid analüüsiti käsitsi. Esmalt märgiti kodeerimise käigus uurimusküsimustele vastust andvad tähenduslikud sõnad, laused või lõigud. Uurimuse usaldusvääruse tõstmiseks kaasati kaaskodeerijana juhendaja, kes kodeeris ühe intervjuu täismahus. Esmaseid koode võrreldi ning selgus, et sisuliselt kaaskodeerija koodid kattusid suurel määral antud töö autori koodidega. Erinevusi esines koodide sõnastuses ning arutelus juhendajaga leiti sobivaim sõnastus ning täpsustati ala- ja peakatgoriate sisu ja nimetused. Moodustunud kategooriad on välja toodud bakalaureusetöö tulemuste peatükis.

Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamise kogemused kaasava hariduse rakendamisel rühmaruumis. Tulemusi ilmestatakse intervjuudest võetud tsitaatidega, uuringu kontekstis ebaoluline tekst on asendatud märgitud sümboliga (...).Tulemused on esitatud uurimisküsimuste kaupa, tuues välja pea- ja alakategooriad.

Kaasavat haridust toetavad tegurid lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamisel

Andmeanalüüsi tulemusel moodustus esimesele küsimusele kuus peakatgoriat: tõhus koostöö, lapse arengu toetamine, täiendav ressurs rühmas, täiskasvanute eeskuju lastele, täiskasvanute tunnustav suhtlemisviis, täiskasvanute käitumise muutus. Kategooriale **tõhus koostöö** moodustus kolm alakategooriat: suurem toetus õpetajale, vastastikune täiendamine ja meeskonna ühised eesmärgid.

Suurem toetus õpetajale. Intervjueeritavad olid arvamusel, et koosõpetamine rühmas annab õpetajale suuremat toetust ning seetõttu on õpetamine tulemuslikum. Uuringus osalejad tõid välja, et neil on suur abi, kui tugispetsialist on rühmas tegevuste ajal ja toetab last, kellel on üksi keeruline. See annab õpetajale võimaluse jagada tähelepanu suuremale laste gruppidele ning hoida lapsi aktiivses tegevuses

Vastastikune täiendamine. Intervjuudest selgus, et koosõpetamine annab võimaluse jagada omavahel ideid ja täiendada üksteise tegevusi. Õpetajad näevad kõrvalt, milliseid võtteid tugispetsialistid kasutavad ning saavad neid rakendada oma töös ning vastupidi. „(...) kui eripedagoog näeb, et õpetaja midagi teeb, mis lapsele mõjub, (...)“ (LÕ3). Samuti tõid õpetajad ja tugispetsialistid välja, et koosõpetamine annab võimaluse spetsialistil märgata probleeme teise nurga alt ning koos leida lahendusi. Koosõpetamise käigus õpivad

täiskasvanud üksteiselt, mille käigus täienevad teadmised ja praktilised võtted ning see anna juurde enesekindlust ja julgust.

Meeskonna ühised eesmärgid. Andmete analüüsi käigus selgus, et väga oluliseks peetakse omavahelist tihedat suhtlemist ning info jagamist, et kujundada ühised eesmärgid laste toetamiseks. Uuritavad pidasid oluliseks nii igapäevast info vahetamist, kui kogu meeskonna ühiste eesmärkide seadmist pikemaks perioodiks. „(...) me läheme nagu ikkagi aastale vastu selliste ühist eesmärkidega, me täpselt teame millistest valdkondadest see laps erilist tuge vajab“ (LÕ2). Uuritavad tõid välja, et koosõpetamisel pingutatakse ühiselt seatud eesmärkide nimel, et jõuda koos tulemuseni.

Kategooriale **lapse arengu toetamine** moodustus kolm alakategooriat: suurem toetus kõikidele lastele, individuaalne toetus lapsele, lapse toetamine loomulikkus keskkonnas.

Suurem toetus kõikidele lastele. Intervjuudes ilmnis, et õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine rühmas võimaldab suuremat tuge pakkuda kõikidele lastele. Tugispetsialist ei tegele rühmas vaid tuge vajavate laste toetamisega, vaid toetab eesmärgipäraselt kõiki lapsi, kui märkab vajadust. Ühtlasi toodi välja, et kui tugispetsialist pakub koosõpetamise käigus mõnele lapsele individuaalset tuge, siis saavad kõik rühma lapsed sellest osa. „(...) kui hommikuringi tuleb tugispetsialist, siis ta toetab seda, kellega ta tegeleb igapäevaselt. Ja see, kuidas aidatakse seda last mõista, see ju kandub kõigile“ (LÕ4).

Individuaalne toetus lapsele. Intervjuudes ilmnis, et tugispetsialist saab pakkuda lapsele lisatähelepanu ja individuaalset toetust rühma tegevustes, kus õpetajal pole selleks piisavalt ressursi. „(...) tugispetsialist aitabki sellel lapsel saada rohkem osa ning laps mõistab paremini ja omandab rohkem“ (LÕ1). Intervjuueritavad tõid välja, et tugispetsialisti individuaalne toetus võimaldab lapsel paremini mõista rühmategevusi ning see annab lapsele positiivse emotsiooni ning innustab last rühma töös osalema ega koorma last liialt palju lisategevustega.

Lapse toetamine loomulikus keskkonnas. Uuringus osalejate sõnul on lapsele kõige toetavam õppida rühma keskkonnas. Koosõpetamise puhul ei viida last rühmast välja, vaid laps on temale tuttavas keskkonnas, kus ta koos teistega õpib igapäevaselt uusi oskusi. „Tal on see oma keskkond, kus teda ei võeta välja ja ei viida nii öelda üksinda, just selles keskkonnas, kus ta on, saabki laps olla kõige rohkem toetatud“ (TS2). Intervjuueritavad tõid välja, et sotsiaalseid oskusi ja käitumist saabki õppida vaid koos kaaslastega ning nii omandab laps oskusi, mida ei saa õppida üksinda. Koosõpetamine annab lapsele võimaluse õppida tegutsema koos kaaslastega, mis valmistab last ette ka kooliks, kus ta peab grupitöös hakkama saama.

Täiendav ressurss rühmas. Intervjueeritavate sõnul annab koosõpetamine suurema võimaluse toetada lapsi, õpet diferentseerida ning pakkuda individuaalset tuge, sest rühmas on rohkem spetsialiste, kes saavad omavahel tööd jagada. Mida rohkem täiskasvanuid on rühmas, seda kiiremini saab laps abi ja võidavad sellest kõige enam lapsed. „Mida rohkem on täiskasvanuid, kes saavad aidata mingisuguste kindlate eesmärkideni jõudmisel, seda kiiremini me tegelikult sinna jõuame“ (TS3). Tugispetsialisti olemasolu rühmas annab võimaluse sekkuda koheselt konfliktisituatsiooni ning olukorrale leida lahendusi.

Täiskasvanute eeskuju lastele. Intervjueeritavate sõnul on täiskasvanute koosõpetamine positiivseks eeskujuks lastele. Kui lapsed kohtuvad tugispetsialistiga rühmas, kus ta tegeleb kõikide lastega, siis ei anna lapsed halvustavaid hinnanguid sellele, et mõni laps käib veel lisaks tugispetsialisti kabinetis, sest ta ei saa rühmas hakkama. Lapsed näevad, kuidas täiskasvanud koos tegutsevad, kuidas nad toetavad üksteist ning lapsi ning see annab lastele positiivse mudeli, kuidas nemad samuti saavad omavahel koostööd teha. „Jälle üks mudel lapsele, mida ta õpib kõrvalt nägema ja kus ta õpib ka ise toimetama“ (LÕ4).

Omavaheline tunnustav suhtlemisviis. Intervjueeritavate sõnul on oluline omavaheline hinnangute vaba ja paindlik suhtlemisviis sundimatus õhkkonnas. Üksteise tegevust tunnustatakse, jagatakse kiitust, mis loob positiivsele õhkkonnale rühmaruumis ja asutuses tervikuna. „(...) kõigepealt ma kiidan, mis oli hästi ja siis ma lisan oma ideid“ (TS1). Uuringus osalejad töid välja, et üksteisest lugupidav suhtlemisviis meeskonnas loob olukorra, kus julgetakse välja öelda oma arvamus ning koos jõutakse parimate lahendusteni.

Täiskasvanute käitumise muutus. Uuringus osalejate arvates on lapse aitamiseks vaja kohandada täiskasvanutel oma käitumist. See eeldab täiskasvanutelt paindlikkust, nad teevad muutusi oma käitumises, sest see on üks võimalus, kuidas saavutada positiivseid tulemusi lapse arengu toetamisel. „(...) mõjub tegelikult positiivselt kõikidele, kui õpetaja, kas või muudab mingit väikest nüanssi“ (TS1). Intervjuude käigus selgus, et koosõpetamise käigus õpitakse üksteiselt erinevaid lähenemisviise ja õpetamisstrateegiaid, mis on lapsele abiks.

Koosõpetamist takistavad tegurid kaasavas rühmaruumis.

Teise uurimisküsimuse andmeanalüüsi tulemusel moodustus neli peakategooriat: täiskasvanute omavahelised suhted, täiskasvanute pädevused, ajaressursi puudumine, tuge vajav laps jääb varju. Kategooria **täiskasvanute omavahelise suhted** jagunes kahte alakategooriasse: koostöö puudumine ja usalduslike suhete puudumine.

Koostöö puudumine. Intervjueeritavad töid välja, et koosõpetamisel võib saada takistuseks täiskasvanute omavaheline koostöö puudumine. Kui rühmas on täiskasvanuid

rohkem, siis on ka rohkem erinevaid arvamusi ja seisukohti. Koostööd takistava tegurina toodi välja inimeste erinevat iseloomu ning omavahelist kokkusobivust. Sujuva meeskonnatöö takistuseks võivad olla inimeste erinevad nägemused ja tööviisid ning arusaamad koosõpetamisest ei ühti.

Usalduslike suhete puudumine. Intervjuus osalenute sõnul muudab koosõpetamise keerulisemaks täiskasvanute omavaheline usalduslike suhete puudumine. Usaldamatust võib tekitada olukord, kui üks osapool surub peale oma ideid ning ei hinda teise täiskasvanu õpetamismeetodeid. Lisaks toodi usaldamatuse põhjusena välja meeskonnaga liitunud uut inimest, kellel puudub piisav töökogemus

Kategooriale **täiskasvanute pädevused** moodustus kolm alakategooriat: täiskasvanute rigiidsed seisukohad, ideed lapse aitamiseks saavad otsa, täiskasvanute ebarealistlikud ootused lapsele.

Täiskasvanute rigiidsed seisukohad. Intervjueeritavate sõnul võib koosõpetamise takistuseks olla, et täiskasvanud ei taha või ei pea oluliseks muuta oma harjumusi ning võtta vastu uusi lähenemisviise. Täiskasvanul on oma kindlad seisukohad, mis on tingitud mugavusest või teadmatuses ning ta ei ole nõus neid muutma.

Ideed lapse aitamiseks saavad otsa. Uuringus osalejad leidsid, et koosõpetamist raskuseks võib olla ka ideede puudus. Isegi koosõpetamisel võib tulla ette, et mõlemal osapoolel saavad ideed otsa, kuidas last aidata.

Ebarealistlikud lootused lastele. Koosõpetamise keerukusena toodi välja täiskasvanu liiga suuri ootusi lastele, kus üks osapool seab lapsele liiga suured eesmärgid. Lapselt nõutakse liiga palju ning unustatakse ära lapse lähim arengutsoon, kus ta suudab pingutada. „(...) me ootame liiga palju nendest lastest ning siis ongi see, et need ootused ei lähe täide, siis me anname ruttu alla“ (TS1).

Ajaressurssi puudumine. Õpetaja ja tugispetsialisti koostööd võib piirata ajaressursi puudus. „(...) üks keeruline koht on lihtsalt see leida ühist aega“ (LÕ2). Õpetajad ja tugispetsialistid tõid välja, et vahel on raske leida piisavalt aega igapäevase info vahetamiseks.

Tuge vajav laps jääb varju. Uuringus toodi koosõpetamise raskusena välja, et kui rühmas on palju lapsi, siis mõni aeglasem laps, kes vajab mõtlemiseks ja vastuste andmiseks rohkem lisa-aega, võib jääda tegevuse käigus tahaplaanile. „(...) ta vajab rohkem lisa-aega, mõtlemisaega, ta ei saa nagu löögile“ (TS2). Sellises olukorras on raske hinnata lapse tegelikku võimekust ning oskusi.

Koosõpetamist takistavate tegurite ületamine kaasava hariduse rakendamisel

Kolmanda uurimisküsimuse analüüsi käigus moodustus kolm peakategooriat: avatud ja professionaalne omavaheline suhtlus, mitmekesised õpetamisviisid ja asutuseväline abi spetsialistidelt.

Avatud ja professionaalne omavaheline suhtlus. Takistuste ületamisel toodi intervjuude käigus kõige enam välja täiskasvanute omavahelist avatud suhtlemist. Tihe tööalane suhtlus aitab vältida probleemide tekkimist ning liikuda ühiste eesmärkide poole. Vajadusel võetakse aeg maha ning viiakse läbi arenguveestlusi nii personaalselt kui kogu meeskonnaga. „(...) ikkagi me räägime läbi ja selgitame, miks midagi on vaja, ja ühel hetkel jõuame sihile meeskonnana“ (TS3). Intervjueeritavate sõnul on omavaheliste edukate kokkulepete saavutamise läbirääkimiste küsimus ning seda peetakse väga olulisteks. Inimesed on erinevad, kuid professionaalsel tasemel suhtlus võimaldab edukalt koos meeskonnana tegutseda. Koostööd motiveerivaks jõuks on intervjueeritavate sõnul hinnangute vaba suhtumine koosõpetamisel ning üksteise tunnustamine Igapäevases omavahelises suhtluses kasutatakse lisaks Eliisi keskkonda, mis võimaldab omavahel jagada vajalikku informatsiooni ning leevendab sellega ka ajaressurssi puudust.

Mitmekesised õpetamisviisid. Tulemuste analüüsi käigus selgus, et uuringus osalejad peavad vajalikuks erinevaid tööviise. Töö väikestes alarühmades ja individuaalsed tegevused on vajalikud, sest koosõpetamise puhul pole alati võimalik kõigi lapse oskusi hinnata. „(...) ma ei alahinda individuaalset õppimist või väikegrupis õppimist, (...)“ (TS2).

Asutuseväline abi spetsialistidelt. Uuringus osalejate sõnul otsitakse vajadusel abi väljas poolt asutust, kui endal saavad ideed ja mõtted otsa, kuidas last toetada. Tugispetsialistide hinnangul on neil suurem võimalus otsida abi, sest nende tugivõrgustik on laiem.

Arutelu

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada, **kuidas lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine toetab kaasava hariduse rakendamist.** Intervjuudest selgus, et koosõpetamine kaasavas rühmas avaldab positiivset mõju pakkudes suuremat toetust kõikidele lastele ja samuti õpetajale. See tulemus on kooskõlas Friend (2008) teoreetiliste lähtekohtadega, kus tuuakse välja, et teineteist täiendavate õpetamisviisidega on võimalik rahuldada erinevate õppijate vajadusi. Uuringus osalejate sõnul on koosõpetamise protsessis võimalik märgata enam laste vajadusi, sest spetsialiste, kes oskavad last professionaalselt

toetada on rühmas rohkem. Jortveit ja Kovač (2022) uuringus tuuakse samuti välja, et õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamisel on võimalik pakkuda lastele tõhusamat lähenemist ning kõiki lapsi on võimalik kaasata rühma tegevustes. Selle põhjal saab järeldada, et koosõpetamine tugispetsialistiga pakub õpetajale kaasavas rühmaruumis toetust, mis võimaldab toime tulla lastega, kelle vajadused on väga erinevad. Tugispetsialist saab last oskuslikult toetada rühmategevustes, pöörates lapsele individuaalset tähelepanu last rühmaruumist välja viimata. Samas märkab tugispetsialist ka teisi lapsi, kes vajavad toetust ning saab koheselt sekkuda. Kuna koosõpetamise käigus on spetsialistide ressursid rühmas suurem, annab see võimaluse kasutada mitmekülgsemaid õpetamisstrateegiaid ning korraldada õppetegevusi väiksemates rühmades ja alarühmades, nagu on kinnitatud varasemates uuringutes (Cook & Friend, 1995; Friend, 2008).

Uuringus osalejad tõid välja, et koosõpetamine annab rohkem võimalusi toetada last rühmaruumis, mis on lapsele kõige tuttavam ja loomulikum keskkond. Samuti ei tunne laps tugispetsialisti juures käimise tõttu ebavõrdset kohtlemist, mis on välja toodud ka Jortveit ja Kovac (2022) uuringus. Lisaks õpivad lapsed kaasavas keskkonnas samuti mõistma inimeste erinevusi ning kujunevad välja positiivsed hoiakud erivajadustega inimeste suhtes (Nelis & Pedaste, 2020; Zabeli & Gjelaj, 2020). Õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine annab lastele positiivse käitumismudeli ning samas toetab täiskasvanute vastastikkust professionaalset arengut. Siit võib järeldada, et koosõpetamine aitab kaasa hooliva, koostöise ja erinevustega arvestava keskkonna loomisel rühmaruumis ning selle abil on võimalik toetada kõigi rühmas tegutsevate laste ja täiskasvanute sotsiaalset kompetentsust.

Uurimistulemustes selgus, et lisaks toele, mida pakub tugispetsialisti viibimine rühmas, annab koosõpetamine võimaluse omavahel jagada ideid ning õpetamisstrateegiaid. Autorite Jortveit ja Kovač (2022) sõnul rikastab koosõpetamine tugispetsialistiga õpetaja praktilisi teadmisi ning annab võimaluse õpetajal ja tugispetsialistil teineteist toetada ja täiendada. Üksteiselt õpitakse erinevaid õpetamisstrateegiaid ning jagatakse kogemusi ja ideid, mille käigus suurenevad spetsialistide pädevused. See annab juurde enesekindlust ning tõstab õpetaja enesehinnangut. Mitmekesised õpetamismeetodid võimaldavad pakkuda lastele igakülgset toetust ning rohkem professionaalsete oskustega täiskasvanuid rühmas, võimaldab märgata nii andekaid kui ka toetust vajavaid lapsi.

Kokkuvõtteks saab järeldada, et rühmas edukalt toimiv koosõpetamine võimaldab lahendada probleeme, mida õpetajad tänases kaasavas rühmaruumis tunnevad. Õpetaja ja tugispetsialisti vastastikune koostöö aitab tõsta õpetamise kvaliteeti ning suurem toetus

õpetajale loob rühmaruumis toetava õhustiku, mis see teeb võimalikuks lapse arengu toetamise parimal võimalikul viisil.

Teise uurimisküsimusega sooviti teada saada, **milliseid takistavaid tegureid koosõpetamisel esineb ning kolmas uurimisküsimus selgitab, kuidas takistusi ületada.** Järgnevas arutelus on teine ja kolmas küsimus omavahel seotud, kuna uuringus osalejad tõid mitmele takistusele koheselt välja ka lahendused.

Uuringus osalejate hinnangul võivad koosõpetamise muuta keerukamaks täiskasvanute omavahelised suhteid ja puudulikud sotsiaal-emotsionaalsed pädevused. Kui täiskasvanud üksteist ei usalda või nende seisukohad ja ootused lastele on erinevad, siis on see takistuseks tõhusale koosõpetamisele (Bešić *et al.*, 2017; Friend *et al.*, 2010). Vastutus laste arengu toetamisel on täiskasvanute kanda ning õpetaja ja tugispetsialist peavad koostöös suunama oma tähelepanu sellele, kuidas võimalikult tõhusalt toetada lapse arengut. Enamasti on koosõpetamise raskused tingitud täiskasvanute omavahelistest suhetest ja erinevatest seisukohtadest ning arusaamadest. Lisaks eelnevale esineb keerukusi, mis on seotud lapse arengu toetamisega. Tulemuslik koostöö eeldab meeskonnalt ühiseid eesmärke, planeerimist, paindlikust ning tihedat omavahelist suhtlemist (Friend, 2008; Jortveit & Kovač, 2022). Siit võib järeldada, et koosõpetamise puhul on oluline, et täiskasvanud tegeleksid teadlikult ka ise enda sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamisega, sest vastasel juhul võib täiskasvanute võimetus omavahel ning ka lastega suhtlemisel hakata pärssima laste arengut.

Peamiseks lahenduseks takistuste ületamisel on head omavahelised suhted ja tõhus kommunikatsioon, mille käigus seatakse lapsele ühtsed ja jõukohased eesmärgid. Edukale koostööle aitab kaasa üksteise tunnustamine ning hinnangute vaba suhtlemine. Avatud suhtlemine ja suurem tugivõrgustik loob võimaluse abi otsida ka väljastpoolt asutust. Erisusena teooriast, kus Bešić jt (2017) toovad koosõpetamise ühe takistusena välja juhtkonna vähest toetust, ei nimetatud seda antud uuringus. Selle põhjuseks võib olla, et uuringus osalejad töötavad asutuses, mille juhtkond näeb koosõpetamises võimalust laste arengu toetamiseks ning kogu meeskond töötab teadlikult selle nimel, et koosõpetamine saaks toimuda.

Lisaks eelnevale tõid uuringus osalejad tõid välja, et ajaressurs, mis on vajalik eesmärkide seadmiseks ning tulemuste analüüsimiseks on piiratud, mis on kooskõlas (Friend, 2008) uuringuga. Samas saab öelda, et kummaski lasteaias ei toodud seda välja kui takistust, mis seaks piiranguid koosõpetamisele kaasava hariduse rakendamisel. Oluliseks peeti aja teadlikku kasutamist ning kindlat struktuuri asutuses, mis võimaldab kõigil osapooltel oma aega paremini planeerida. Koosõpetamine käigus, kui tugispetsialist on rühmas, on võimalik

läbi arutada igapäevased küsimused ning selleks pole vaja leida lisa-aega. Täna sees rühmaruumis aitavad ajapiiranguid leevendada ka erinevad info süsteemid, kus saab vajalikku infot vahetada.

Uuringus selgus, et koosõpetamisel võib lisatuge vajav laps jääda teiste laste varju ning lapse võimekust on raske rühmategevustes kontrollida. Koosõpetamisel on vaja arvestada lapse individuaalsete vajadustega ning läbimõeldult kasutada erinevaid lähenemisviise, mis on lapse arengu toetamisel tõhusamad (Friend *et al.*, 2010). Seega on koosõpetamine rühmas üks lähenemisviis, mis toetab kaasavat haridust, kuid oluline on lähtuda laste vajadustest ning kasutada paindlikke ja mitmekesiseid õpetamismeetodeid ning teha muudatusi, mis seab esikohale laste arengu toetamise.

Uuringus selgus, et koosõpetamisel on takistusi, kuid ühtki neist ei peetud väga keerukaks. Lahendused leitakse eesmärgiga toetada lapse arengut parimal viisil ning oluliseks peetakse samuti täiskasvanute heaolu. Siit võib järeldada, et koosõpetamise juures on väga oluline spetsialistide valmisolek kohaneda erinevate olukordadega, leida võimalusi ja lahendusi, mis loovad kõigi laste arengut toetava keskkonna ning tagavad tõhusa õppimisprotsessi. Koosõpetamise puhul ei jää õpetaja üksik, vaid koosõpetamine on kogu meeskonna teadlik vastutus ja ühine eesmärk nii lapse, kui ka täiskasvanu arengu ja heaolu toetamisel.

Käesoleva töö piiranguna saab välja tuua, et uuring peegeldab vaid kahe asutuse õpetajate ja tugispetsialistide vaadet. Uuring oleks mitmekesisem, kui uuringus osalejad oleksid erinevatest asutustest. Teiseks piiranguks võib lugeda uurija kogemematust intervjuerimisel. Ootamatu olukorra tekkimisel, kust uurija ei osanud kohe välja tulla, jäi üks intervjuu liiga lühikeseks. Antud töö tulemused pakkusid väärtuslikke teadmisi koosõpetamistöö autorile, sest uuringu teema valimisel oli oluline laiendada teadmisi, milliste lähenemisviiside ja õpetamismeetoditega oleks võimalik rühmas kõikide laste arengut tõhusamalt toetada. Samuti tekitas antud teema tutvustamine arutelusid koosõpetamise võimalikkusest ning mõjust. Lisaks võimaldavad tulemused koosõpetamise kogemust, kui tõhusat lähenemisviisi kaasava hariduse rakendamisel, laiemalt jagada. Uuringu tulemused on inspireerivad ja annavad mõtlemisainet tõhusate lähenemisviiside valikul, et luua kõigile lastele arengut toetav keskkond. Ühtlasi on uuringutulemused oluliseks sisendiks, et koosõpetamist edasi uurida ning leida järjest enam võimalusi koosõpetamise, kui tõhusa õpetamismeetodi rakendamiseks kaasavas rühmaruumis.

Tänu sõnad

Täna uuringus osalenud lasteaiaõpetajaid ning tugispetsialiste, tänu kellele valmis antud bakalaureusetöö uurimuslik osa. Samuti soovin tänada oma juhendajat nõuannete, abi ja toetuse eest töö valmimisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Anu Vihar

/allkirjastatud digitaalselt/

13.05.2024.

Kasutatud kirjandus

- Arcidiacono, F., & Baucal, A. (2020). Kaasav haridus ja õpetajakoolitus sotsiaalkultuurilisest käsitlusest lähtudes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(1), 5–2
<https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.02a>
- Bešić, E., Paleczek, L., Krammer, M., & Gasteiger-Klicpera, B. (2016). Inclusive practices at the teacher and class level: the experts' view. *European Journal of Special Needs Education*, (32)3, 329-345. DOI: 10.1080/08856257.2016.1240339
- Cook, L., & Friend, M. (1995). Co-teaching: Guidelines for creating effective practices. *Focus on exceptional children*, 28.
- Cologon, K. (2014). Preventing Inclusion? Inclusive Early Childhood Education and the Option to Exclude. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 15(4), 378–381.
<https://doi.org/10.2304/ciec.2014.15.4.378>
- Eesti hea teadustava (2017). Akadeemia alusdokumendid.
<https://www.akadeemia.ee/akadeemia/alusdokumendid/>
- Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, (2009). *Juhtpõhimõtted kaasava hariduse kvaliteedi arendamisel*. Soovitused poliitikakujundajatele, Odense, Taani
https://www.european-agency.org/sites/default/files/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education_key-principles-ET.pdf
- Friend, M. (2008). Co-teaching: A Simple Solution That Isn't Simple after All. *Journal of Curriculum and Instruction* 2(2), 9–19.
- Friend, M., Cook, L., Hurley-Chamberlain, de A., & Shamberger, C. (2010). Co-Teaching: An Illustration of the Complexity of Collaboration in Special Education. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 20:1, 9-27
 DOI: 10.1080/10474410903535380
- Haridus- ja Teadusministeerium (2022). *Toe vajadusega õpilased: õppekorraldus ja tugiteenused*. <https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/alus-pohi-ja-keskharidus/toe-vajadusega-opilased-oppekorraldus-ja-tugiteenused#rak>
- Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035. Haridus- ja Teadusministeerium.
https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-09/1._haridusvaldkonna_arengukava_2035_kinnitatud_11.11.21.pdf
- Haug, P. (2017). Understanding inclusive education: ideals and reality. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), lk.206–217.
<http://doi.org/10.1080/15017419.2016.1224778>

- Häidkind, P. & Oras, K. (2016). Kaasava hariduse mõiste ning õpetaja ees seisvad ülesanded lasteaedades ja esimeses kooliastmes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 60–88. <http://dx.doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.04>
- Häidkind, P., Šuman, C., & Vint, K. (2022). Tegevusuuring kaasavas lasteaiarühmas: eripedagoogilised koolitused ja nõustamine õpetajale. *Eesti Haridusteaduste ajakiri*, 10(1), 2022, 7–32. <https://doi.org/10.12697/eha.2022.10.1.02>
- Jortveit, M., & Kovač, V. B. (2022). Co-teaching that works: special and general educators' perspectives on collaboration. *Teaching Education*, 33(3), 286-300. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10476210.2021.1895105>
- Kalmus, V., Linno, M., & Masso, A. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kivirand, T., Leijen, Ä., Lepp, L., & Malva, L. (2020). Kaasava hariduse tähendus ja tõhusa rakendamise tegurid Eesti kontekstis: õpetajaid koolitavate või nõustavate spetsialistide vaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(1), 48–71. <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.03>
- Koolieelse lasteasutuse seadus (1999). *Riigi Teataja I 1999*, 27, 387. <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). *Riigi Teataja RT I 2008*, 23, 152. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>
- Laherand, M-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Infotrükk OÜ.
- Lang, A., Sandre, S-L., Kallaste, E. & Sõmer, M. (2021). Erivajadustega laste arv Lasteaedades. Alushariduse ja lapsehoiu uuring. *Eesti Rakendusuuringute Keskus Centar*.
- Nelis, P., & Pedaste, M. (2020). Kaasava hariduse mudel alushariduse kontekstis: süstemaatiline kirjandusülevaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(2), 138-163. <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.06>
- Olev, A., & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing*, Vol. 10, No. 3, pp. 409–421 <https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Räis, M-L., Kallaste, M., & Sandre, S-L. (2016). *Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus*. Lõppraport. Eesti Rakendusuuringute Keskus CENTAR. <https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2017/01/Pohiraport-final.pdf>

Zabeli, N. & Gjelaj, M. | Bronwyn Frances Ewing (Reviewing editor). (2020) *Preschool teacher's awareness, attitudes and challenges towards inclusive early childhood education: A qualitative study*, Cogent Education, 7:1

DOI: 10.1080/2331186X.2020.1791560

Lisad

Lisa 1. Intervjuu kava

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine rühmas toetab kaasava hariduse rakendamist. Millised on lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamist takistavad tegurid rühmaruumis ning kuidas ületavad lasteaiaõpetajad ja tugispetsialistid koosõpetamist takistavaid tegureid kaasava hariduse rakendamisel.

Taustaküsimused

1. Kui pikk on teie kogemus lasteaiaõpetajana ?
2. Kui pikk on Teie kogemus koosõpetamisel rühmas?
3. Millises rühmas te koosõpetamist kasutate?
4. Milliste tugispetsialistidega koos olete rakendanud koosõpetamist rühmas? (ÕPETAJALE)

Põhiküsimused

I. Kuidas lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine rühmas toetab kaasava hariduse rakendamist?

1. Millist mõju avaldab teie hinnangul õpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamine rühmas kõikidele lastele?
2. Kuidas koosõpetamine rühmas toetab last, kes vajab lisatuge?
 - *Milliseid näiteid oskate tuua?*
3. Kuidas tugispetsialistiga koosõpetamine toetab õpetajat kaasavas rühmaruumis?
 - *Milliseid kogemusi saate välja tuua?*
4. Millist lisaväärtust koosõpetamine kaasavas rühmaruumis loob?
 - *Soovite veel eelnevatele küsimuste raames midagi lisada?*

II. Millised on lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamist takistavad tegurid kaasavas rühmaruumis?

1. Milliseid keerukusi/raskusi on ette tulnud seoses koosõpetamisega rühmas?
 - a) Milliseid raskusi on koosõpetamisel ette tulnud, mis on seotud lastega?

Rääkige lähemalt... Mis on aidanud neid takistusi ületada

Palun tooge näiteid...

- b) Milliseid raskusi saab välja tuua, mis on seotud õpetajaga/ tugispetsialistiga, kellega koosõpetamist rakendate?

III. Kuidas lasteaiaõpetajad ja tugispetsialistid ületavad koosõpetamist takistavaid tegureid kaasava hariduse rakendamisel?

1. Kirjeldage, kuidas ületate takistusi, mis tekivad koosõpetamisel?

Intervjuud kokkuvõtavad küsimused:

1. Kuidas hindate kokkuvõtvalt tugispetsialisti ja õpetaja koosõpetamise mõju kaasava hariduse rakendamisel?
2. Mida sooviksite veel lisada seoses antud uurimusega?

Lõpuosa

Olen väga tänulik, et leidsite aega vastata intervjuu küsimustele ning toetate minu bakalaureusetöö uurimust. Kas olete nõus vastama täpsustavatele küsimustele kui neid tekib? Kordan veel üle, et intervjuus saadud info on konfidentsiaalne ning seda kasutatakse ainult antud uurimuses ning hiljem salvestused kustutatakse.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anu Vihar,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Lasteaiaõpetaja ja tugispetsialisti koosõpetamise kogemused kaasava hariduse rakendamisel“,

mille juhendaja on koolitaja, pereterapeut Lii Kaudne (MA)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anu Vihar

13.05.2024